

Η Διατλαντική Εταιρική Σχέση Εμπορίου και Επενδύσεων (ΤΤΙΡ) ως θύμα της εποχής της «μετα-αλήθειας» και της ανόδου του προστατευτισμού: η στρατηγική σημασία της επανεκκίνησης των διαπραγματεύσεων

*Δρ. Εβίτα Διονυσίου**

Από το 2013, η ΕΕ και οι ΗΠΑ διαπραγματεύονται τη Διατλαντική Εταιρική Σχέση Εμπορίου και Επενδύσεων (Transatlantic Trade and Investment Partnership, εφεξής ΤΤΙΡ). Πρόκειται για μία εμπορική και επενδυτική συμφωνία, που στοχεύει στην ενίσχυση των διατλαντικών εμπορικών και επενδυτικών ροών, σε μία περίοδο εμμένουσας οικονομικής κρίσης.

Η ΤΤΙΡ ανήκει στη λεγόμενη νέα γενιά Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Δεν περιορίζεται στα συνήθη θέματα μιας κλασικής εμπορικής συμφωνίας (περιοκοπή/ κατάργηση των δασμών), αλλά καλύπτει και ευρύτερα, μη δασμολογικά ζητήματα (κανονιστικά πρότυπα, δημόσιες συμβάσεις κ.λπ.). Βάσει του περιεχομένου της, η ΤΤΙΡ συνιστά ένα εξαιρετικά φιλόδοξο εγχείρημα. Ο φιλόδοξος χαρακτήρας της ενισχύεται και λόγω του μεγέθους των δύο οικονομιών, που από κοινού αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 50% του παγκόσμιου ΑΕΠ, με το μεταξύ τους εμπόριο να αντιστοιχεί στο 1/3 του διεθνούς εμπορίου. Τα συγκλονιστικά αυτά μεγέθη καταδεικνύουν ότι, σε περίπτωση που η ΤΤΙΡ ολοκληρωθεί επιτυχώς, θα αποτελέσει μία κολοσσιαία εμπορική συμφωνία, ικανή να επιφέρει ριζικές αλλαγές στις εμπορικές και επενδυτικές σχέσεις ΕΕ-ΗΠΑ, αλλά και στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση.

Παρά το γεγονός ότι η ΤΤΙΡ αποτελεί μία συμφωνία που θα μπορούσε να αποδειχθεί επωφελής για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της, επί του παρόντος, έχει βαλτώσει. Το πάγωμα των διαπραγματεύσεων οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στην ενίσχυση των τάσεων προστατευτισμού και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, όπως επίσης και στη λεγόμενη εποχή της «μετα-αλήθειας» (post-truth).

Στροφή υπέρ του προστατευτισμού και της εθνικής αναδίπλωσης

Η θέση της κοινής γνώμης και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού έχει αλλάξει όσον αφορά στην αντιμετώπιση του ελεύθερου εμπορίου, μετά την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση και την ευρωπαϊκή κρίση χρέους. Αυτό αποτυπώνεται ξεκάθαρα στην εκλογή του Donald Trump στη θέση του Προέδρου των ΗΠΑ. Στις ΗΠΑ –που παραδοσιακά πρωτοπορούσαν στο πεδίο του ελεύθερου εμπορίου- η εργατική και η μεσαία τάξη άλλοτε εύπορων περιοχών (που συχνά αναφέρονται ως «οι χαμένοι της παγκοσμιοποίησης») αντέδρασαν στην οικονομική υποβάθμισή τους, στρεφόμενες στον οικονομικό προστατευτισμό, την εθνική αναδίπλωση και την αντι-παγκοσμιοποίηση. Ο Donald Trump, υπερασπιζόμενος το δόγμα «Η Αμερική πρώτη», μπορεί να μην παρουσίασε στην προεκλογική του εκστρατεία επεξεργασμένες και κοστολογημένες προτάσεις ανά τομέα πολιτικής· ωστόσο, η απλοϊκή και λαϊκίστικη επίθεσή του στο παγκόσμιο εμπόριο και στις διεθνοποιημένες και διεφθαρμένες ελίτ ήταν αρκετή για να του εξασφαλίσει τη νίκη, εν μέσω ενός πρωτοφανούς κύματος αντι-παγκοσμιοποίησης.

Η κατάσταση είναι μόνο οριακά καλύτερη στην Ευρώπη, όπου ο προστατευτισμός έχει αρχίσει και πάλι να γίνεται της μόδας σε αρκετά κράτη της γηραιάς ηπείρου. Άλλωστε, το βρετανικό δημοψήφισμα για αποχώρηση από την ΕΕ τον Ιούνιο του 2016 καταδεικνύει ότι το κύμα υπέρ της εθνικής αναδίπλωσης είναι πλέον πανίσχυρο στα άλλοτε κραταιά προπύργια του οικονομικού φιλελευθερισμού¹.

Από όλο αυτό το κλίμα αμφισβήτησης των ωφελειών του ελεύθερου εμπορίου, δε θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη η ΤΤΙΡ, η οποία αυτή τη στιγμή μοιάζει να έχει βαλτώσει. Ωστόσο, δεδομένου ότι καμία από τις δύο πλευρές δεν έχει επισήμως θέσει θέμα ακύρωσης των διαπραγματεύσεων, οι διαδικασίες για την ολοκλήρωση της συμφωνίας θα μπορούσαν να επανεκκινήσουν. Άλλωστε, πρόσφατη συνάντηση μεταξύ του Υπουργού Εμπορίου των ΗΠΑ Wilbur Ross και της Επιτρόπου Εμπορίου της ΕΕ Cecilia Malmström υποδηλώνει ότι η Ουάσινγκτον ενδεχομένως να είναι ανοικτή στην επαναπροώθηση μιας εμπορικής συμφωνίας με την ΕΕ².

Η εποχή της «μετα-αλήθειας»

Πέραν της στροφής υπέρ του προστατευτισμού και της εθνικής αναδίπλωσης, το μέλλον της ΤΤΙΡ δείχνει να απειλείται και από μία σειρά μύθων που αναπαράγονται διαρκώς αναφορικά με το περιεχόμενο της συμφωνίας. Επί του παρόντος, εκτυλίσσεται μία τεράστια εκστρατεία κατά της ΤΤΙΡ, η οποία – κατά κύριο λόγο- συνίσταται σε υπερβολικές και συχνά άστοχες κατηγορίες. Η εκστρατεία μοιάζει να έχει αναπτύξει ενός είδους ανοσία στα αντεπιχειρήματα που προβάλλονται και στη σταθερή και μεθοδική κατάρριψη των «μύθων για την ΤΤΙΡ»³.

Καθοριστικό ρόλο στον εκτροχιασμό των ευρωατλαντικών διαπραγματεύσεων έχουν διαδραματίσει διάφορες ευρωπαϊκές μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), με τις καμπάνιες που διοργανώνουν κατά της απελευθέρωσης του εμπορίου. Η αμείλικτη κινδυνολογία σχετικά με τα επαπειλούμενα καταναλωτικά και εργασιακά πρότυπα είναι συχνά αβάσιμη και, εν τέλει, αναληθής. Έτσι, η ΤΤΙΡ μεταμορφώνεται σε μία καρικατούρα, η οποία γίνεται εύκολος στόχος για μία απογοητευμένη κοινή γνώμη, που πλέον μοιάζει να τοποθετείται επί δημόσιων ζητημάτων βάσει του θυμικού και όχι βάσει του ορθού λόγου. Άλλωστε, ζούμε πλέον στην εποχή της «μετα-αλήθειας», στην οποία η υποκειμενική αντίληψη παίρνει τη θέση της ορθολογικής γνώσης και τα πραγματικά περιστατικά αγνοούνται συστηματικά από μια μεγάλη μερίδα της κοινής γνώμης.

Στο πλαίσιο αυτό, οι πολέμιοι της συμφωνίας έχουν κυριαρχήσει από τα πρώτα κιόλας βήματα των διαπραγματεύσεων, συσκοτίζοντας σε αρκετές περιπτώσεις το δημόσιο διάλογο. Είναι, μάλιστα, χαρακτηριστικό ότι μπόρεσαν να οργανώσουν συλλαλητήρια κατά της ΤΤΙΡ, προτού καν γνωστοποιηθούν οι λεπτομέρειες της συμφωνίας.

¹ Το παράδοξο, εν προκειμένω, είναι ότι το Ηνωμένο Βασίλειο υπήρξε ένας από τους πιο θερμούς υποστηρικτές της ΤΤΙΡ.

² Ο Αμερικανός Υπουργός Εμπορίου δήλωσε ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν αποσυρθεί από την ΤΤΙΡ, αλλά μόνο από τη Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης Ειρηνικού (Trans-Pacific Partnership, TPP).

³ Βλέπε, για παράδειγμα, Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), Οι 10 πιο διαδεδομένοι μύθοι για την ΤΤΙΡ, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η κατάσταση επιδεινώνεται από την επικοινωνιακή δυσκαμψία της ΕΕ, η οποία δεν μπόρεσε να εξηγήσει από νωρίς στο ευρύ κοινό τα οφέλη της ευρωατλαντικής συμφωνίας και τώρα αναγκάζεται (μάταια, από ό,τι φαίνεται) να δαπανήσει πολύτιμο χρόνο, προκειμένου να απαντήσει σε όλες αυτές τις κατηγορίες.

Η σημασία της επανεκκίνησης των διαπραγματεύσεων

Ποιο είναι, όμως, το κόστος της ενδεχόμενης μη ολοκλήρωσης της TTIP ή, αντιστρόφως, η σημασία της επανεκκίνησης των διαπραγματεύσεων;

Οικονομική σημασία

Η τυχόν εγκατάλειψη της ευρωατλαντικής συμφωνίας αναμένεται να έχει σοβαρό οικονομικό κόστος, καθώς θα οδηγήσει σε απώλεια σημαντικών ευκαιριών. Η TTIP, εάν ολοκληρωθεί επιτυχώς, μπορεί –μεταξύ άλλων- να βοηθήσει στην επανεκκίνηση της ευρωπαϊκής οικονομίας, να συμβάλει στη μείωση του κόστους της διασυννοριακής επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην εκμετάλλευση συγκριτικών πλεονεκτημάτων, όπως επίσης και να ενισχύσει την ποικιλία των προϊόντων και των υπηρεσιών που βρίσκονται στη διάθεση των Ευρωπαίων καταναλωτών. Και όλα αυτά, σε μία ιστορική στιγμή που η ευρωπαϊκή οικονομία δεν έχει βρει ακόμα το βηματισμό της και αναζητά πολύτιμες διεξόδους προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης.

Γεωπολιτική σημασία

Ωστόσο, η TTIP –όπως άλλωστε όλες οι εμπορικές συμφωνίες- δεν περιορίζεται στην προφανή οικονομική της διάσταση, αλλά προσλαμβάνει και μία ευρύτερη σημασία: οι επιτυχείς εμπορικές συμφωνίες ενισχύουν τους δεσμούς μεταξύ των χωρών που τις υπογράφουν⁴. Μία διατλαντική εμπορική συμφωνία θα μπορούσε να εμβαθύνει τη συνεργασία των δύο μερών, σε μία περίοδο στην οποία η έννοια της Δύσης τίθεται υπό αμφισβήτηση.

Αντίστροφα, το πάγωμα της TTIP στέλνει ένα μήνυμα διαίρεσης της Δύσης, εγείροντας αμφιβολίες για την ικανότητα της ΕΕ και των ΗΠΑ να προστατεύσουν το φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα. Εάν, όμως, η ΕΕ και οι ΗΠΑ αποτύχουν να θέσουν από κοινού τους κανόνες του διεθνούς εμπορίου μέσα στην επόμενη δεκαετία, θα βρεθούν άλλοι διεθνείς δρώντες που δεν υιοθετούν εξίσου υψηλά πρότυπα κοινωνικής προστασίας (όπως η Κίνα) και θα το πράξουν.

Επομένως, η επανεκκίνηση των διαπραγματεύσεων και, εν τέλει, η επιτυχής ολοκλήρωση της TTIP είναι οικονομικά αλλά και γεωπολιτικά κρίσιμη. Αυτό σημαίνει ότι η TTIP είναι πανάκεια; Προφανώς και όχι. Άλλωστε, μία υπό διαπραγμάτευση συμφωνία εμπεριέχει, εξ ορισμού, ευκαιρίες, αλλά και κινδύνους. Υπό αυτή την έννοια, η ευρωπαϊκή πλευρά θα πρέπει να διασφαλίσει –και, από τις έως τώρα διαπραγματεύσεις, φαίνεται ότι αυτό πράττει- ότι η συμφωνία δε θα ολοκληρωθεί κατά τρόπο που να υπονομεύει τα ενωσιακά πρότυπα (για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των

⁴ Άλλωστε, ιστορικές προσπάθειες περιφερειακής ολοκλήρωσης (όπως η ίδια η ΕΕ) είχαν ως σημείο εκκίνησης μία εμπορική συμφωνία.

καταναλωτών, την περιβαλλοντική προστασία, τα εργασιακά δικαιώματα κ.λπ.). Θα πρέπει, επίσης, να αξιοποιήσει την ΤΤΙΡ ως ευκαιρία για τη μεταρρύθμιση του συστήματος προστασίας των επενδύσεων (η Επιτροπή έχει υποβάλει νέα πρόταση). Εν τέλει, το κατά πόσον η ΤΤΙΡ θα ανταποκριθεί στις προσδοκίες ή θα τις διαψεύσει θα κριθεί εκ του αποτελέσματος.

Επανεκκίνηση των διαπραγματεύσεων

Δεδομένης της ύψιστης οικονομικής και γεωπολιτικής σημασίας του εγχειρήματος, πώς μπορεί να εξασφαλιστεί η επανεκκίνηση και –εν τέλει- η επιτυχής ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων;

Αρχικά, θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι οι διαπραγματεύσεις δεν μπορούν να συνεχιστούν στη λογική του “business as usual”. Το τεράστιο μέγεθος των δύο εμπορικών δυνάμεων, αλλά και ο εξαιρετικά φιλόδοξος χαρακτήρας της συμφωνίας (που καλύπτει –μεταξύ άλλων- το κρίσιμο ζήτημα της κανονιστικής συνεργασίας) καθιστούν φανερό ότι η διαπραγμάτευση της ΤΤΙΡ δεν πρέπει να αντιμετωπιστεί ως μία απλή εμπορική διαπραγμάτευση, αλλά να ενταχθεί στο πλαίσιο μιας ευρύτερης πολιτικής εκστρατείας.

Στο πλαίσιο αυτό, κρίσιμος είναι ο ρόλος της πολιτικής ηγεσίας και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι επικεφαλής ευρωπαϊκών κυβερνήσεων συχνά επιβεβαιώνουν την υποστήριξή τους για την ΤΤΙΡ στις Βρυξέλλες, αλλά προβαίνουν σε αμφιλεγόμενες –αν όχι επικριτικές- δηλώσεις όταν επιστρέφουν στην πατρίδα τους (με σκοπό να προωθήσουν την εγχώρια πολιτική ατζέντα τους). Κατ’ αυτόν τον τρόπο, πλήττουν τη δημόσια υποστήριξη στην ΤΤΙΡ. Για να μπορέσει, όμως, να ολοκληρωθεί μία συμφωνία τέτοιας εμβέλειας, είναι απαραίτητη η δημόσια στήριξη. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες, λοιπόν, θα πρέπει να σταθούν στο ύψος των περιστάσεων και να είναι ειλικρινείς με τους ψηφοφόρους τους, αναφορικά με την υποστήριξη της ΤΤΙΡ.

Πέραν αυτού, ενδεχομένως να χρειάζεται η συνδρομή επαγγελματιών επικοινωνιολόγων. Καλύτερα και πιο αποτελεσματικά εργαλεία είναι πλέον απαραίτητα για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης που ήδη έχει κυριαρχήσει στο δημόσιο διάλογο. Μόνο έτσι μπορεί να καταστεί εφικτή η κατανόηση των πραγματικών διακυβευμάτων της ΤΤΙΡ (π.χ. ανάγκη πρόβλεψης κοινωνικής και κοινοβουλευτικής επίβλεψης, ώστε να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις νομιμοποίησης που εγείρει η εφαρμογή της συμφωνίας) και να τεθούν οι βάσεις για μία πιο ψύχραιμη, ενημερωμένη και λιγότερο πολωμένη δημόσια συζήτηση.

Περαιτέρω, για να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή συμφωνία –δηλαδή εκείνη που θα ευνοεί κατά το μέγιστο δυνατό τρόπο τους Ευρωπαίους πολίτες- είναι αναγκαία η εμπλοκή της κοινωνίας των πολιτών, αλλά και των λοιπών ενδιαφερόμενων φορέων. Αυτό προϋποθέτει τη διαφάνεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας (ήδη έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση).

Συμπεράσματα

Η ΤΤΙΡ συνιστά την πιο φιλόδοξη Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου που έχει ποτέ διαπραγματευτεί η ΕΕ. Εάν ολοκληρωθεί σωστά, αναμένεται να αποδώσει σημαντικά οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη στην ΕΕ και στα

κράτη μέλη της και, μάλιστα, σε μία περίοδο που η Ένωση δείχνει να έχει χάσει το βηματισμό της.

Ωστόσο, το φιλόδοξο αυτό εγχείρημα τίθεται σε διακινδύνευση λόγω της ενίσχυσης των τάσεων προστατευτισμού, αλλά και της επικράτησης της λεγόμενης εποχής της «μετα-αλήθειας».

Το μέλλον της ευρωατλαντικής συμφωνίας εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από την πολιτική βούληση, αλλά και την ικανότητα της πολιτικής ηγεσίας –και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού- να εξηγήσει τις ευκαιρίες της TTIP στον επιχειρηματικό κόσμο, αλλά και στο ευρύ κοινό. Η πολιτική ηγεσία φέρει την ευθύνη για την επιτυχή ολοκλήρωση του εγχειρήματος, ώστε να μην καταγραφεί στην ιστορία ως μία χαμένη ευκαιρία.

** Η κα. Εβίτα Διονυσίου είναι Διδάκτωρ Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου/ Ευρωπαϊκού Δικαίου. Διδάσκει Ευρωπαϊκό Δίκαιο στη Σχολή Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας και Κοινή Εμπορική Πολιτική της ΕΕ στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.*